

Sven T. Arneberg ved Kapanezsjøen foran Kaprolathøyden.

Sven T. Arneberg
for mange år
av idretts-
livet. Han
har vært
med på
mange
plasser i
laget sitt
sammen
nok en
ble det
finske
1941-42
Blant de
mest
men det
se i en
boks

Den glemte krigen

Aleksij Kusnetzow meldte seg frivillig til Den Røde Armé 17 år gammel. Var med i stormen på Hasselmann. Innfelt: Aleksij Kusnetzow i 1943.

Hurdølinger, eidsvollinger og andre romerikinger i austerled

TEKST/FOTO:
Sven T. Arneberg

DET NORSKE SKIKOMPANI

Skiløping og idrett var Hans Nordengens store hobby, dengang som idag, 50 år senere!

Da russerne overfalt Finland i 1939, raste han innvendig når meldinger kom om at berømte finske idrettsmenn hadde falt i krigen mot de sovjetiske overfallsmennene. Men det var lite han selv kunne få gjort. På grunn av dårlig syn hadde han ikke engang gått norsk rekruttskole!

Så kom 9. april med tysk overfall på Norge. Da tyskerne dukket opp i Nord-Hurdal, løp Hans og en kamerat på ski til Torssetra og varslert de norske militære om situasjonen. Rapporten kom dit den skulle, til den norske divisjonsstaben på Hedemarken. Det viser dokumenter i Riksarkivet.

Den 22. juni 1941 braket det løs mellom Tyskland og Sovjetsamveldet. Tyskerne hadde inntil da hatt krigslykke på alle fronter, og finnene mente de nå hadde rimelige sjanser til å erobre tilbake de områder de

måtte avstå etter våpenstillstanden med russerne i mars 1940. De gikk med i krigen på tysk side, men uten formell allianse. Den frivillige Norske Legion ble opprettet for å kjempe på den finske fronten, men ble mot forutsetningene satt inn ved Leningrad.

Med fortsatt tysk framgang var det jo bare et spørsmål om når russerne var tvunget i kne. Ville det ta mer enn 6 uker? Eller to måneder?

Legionen kom aldri til innsats i Finland og Hans fant ikke noen grunn til å melde seg frivillig til krigstjeneste. Ikke før det kom opprop til å sette opp Det Norske Skikompani. Det ble garantert satt inn ved finskefronten. Dette hadde en spesiell appell til Hans, som sporens streks reiste til Bølteløkka skole i Oslo og meldte seg sammen med to kamerater fra bygda.

Utdannelsen foregikk først i Sennheim i Øvre Elsass i Frankrike, senere i Hellerau ved Dresden.

Turen til Finland gikk gjennom Polen, Baltikum over Finskebuka til Hangö og Åbo.

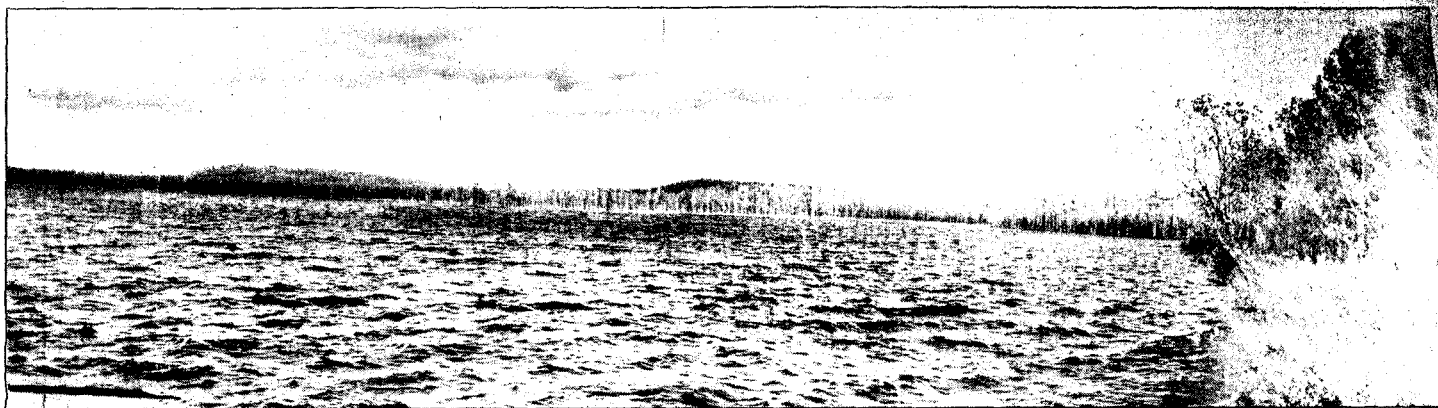
I Oulu fortsatte skitrentingen, skyteøvelser, opplæring i kamuflasje o.l., forteller Hans. I april (1943) ble vi sendt fram til Kiestinki, hvor «vår» divisjon, 6. SS-Gebrigdsdivi-

sjon «Nord» hadde hovedkvarter. Men selve fronten gikk litt lengre øst, så det ble å sette seg på bilene igjen til vi kom fram til Jeletj-øsero. Der ble vi innlosjert i godt kamouflerte bunkers med innganger så lave at vi måtte krype inn.

Divisjonen hadde ansvaret for armékorpsets vestre-nordre flanke. Nord for denne flanke var det bare ødemark. Man kunne ikke snakke om begrepet front før man nærmet seg Salla-Alakurt ti-avsnittet et godt stykke nord for Polarsirkelen.

-Det var ikke noen fast frontlinje der, bare enkeltvis støttepunkter, forteller Hans Nordengen. Mellom disse ble det gått oppklaringssturer. Så var vi «innover», innfor russerne også. Vi skulle undersøke om de hadde noe fore med oss. Vi gikk etter kart og kompass, stadig mer eller mindre i fare. På disse «Spåh-trupp»-ene var vi 40-50 mann av de beste skiløperne. Vi hadde med oss radiosendere, styggelig store, tunge kasser. Mindre skivante karer orket dem ikke. Engang måtte jeg bære en slik «Funk» fem mil! Bevegingen var maskingeverer, tsjekkiske maskinpistoler og noen mausegerver.

Det Norske Skikompani fikk en relativt kort frontinnsats. Tyskerne

Fra sydsiden av Kapanezoseo med utsikt mot Kaprolat (i.v.) og Hasselmann (montasje)

innså ganske snart at nordmennene var mere fortlørlige med kamp-, terreng- og klimatiske forhold enn dem selv. På høyeste hold ble det bestemt at kompaniet skulle trekkes tilbake, sendes hjem, og stokkes opp til bataljon størrelse. Men før tilbaketrekkningen skjedde en katastrofe. En stor patrulje gikk i eget minefelt etter en oppklaringstur. Sju-åtte mann ble drept.

Troppen var allerede på vei hjemover, forteller Hans videre. Vi gikk på rekke, til fots. Kompanisjefen, Gust Jonassen, gikk noen få meter foran meg. Mellom ham og meg gikk Oslo-gutten Rolf Gregersen. Da den først minen eksploderte, ble Jonassen drept øyeblikkelig. Gregersen ble truffet av en splint i magen og begynte å jamre seg. Noen gikk enda lenger framme, deriblant Kåre Ringen. Han heiv seg rett ned med en gang det begynte å eksplodere. Noen av dem fikk panikk og begynte å løpe uten å se seg fore. Derved sparket de bort i ledninger som var spent på tvers av marsjretningen, og dette utløste stadig nye eksplosjoner. En ladning eksploderte like ved hadelendingen Karl Bilden, som ble hardt skadet. Det resulterte i et voldsomt blodtap, og han døde ganske fort.

Like ved siden av meg falt en trønder som hette Krogstad. Han fikk en splint som rev opp hjernen. I fortvilelsen prøvde jeg å holde det på plass, men det var sjølsagt nytteløst. Han døde mellom hendene mine der i feltet.

De falne ble gravlagt på en krigskirkegård ved et vegkryss ikke langt fra fronten. Vi hadde en norsk feltprest som forrettet ved begravelsen. Det var en vanlig norsk, men noe forenklet seremoni. Vi tok alltid en verdig, høytidelig avskjed med våre falne kamerater, forteller Hans.

DEN NORSKE SKIJEGER-BATALJON

Ved årsskiftet 43/44 var Den Norske Skibataljon et faktum. Den besto først og fremst av det gamle skikompaniet, nye frivillige og soldater fra den oppløste Norske Legion, dessuten noen som tidligere var blitt dimittert fra Division Wiking og folk som søkte seg over fra Regiment Norge som hadde ligget på Balkan.

Sjef ble kaptein Frode Halle, utdannet offiser fra krigsskolen i Oslo, han var også av dem som tidligere hadde fronterfaring fra Legionen og Regiment Norge. Bataljonen ble inndelt i tre geværkompanier og ett stabskompani.

Vi fra Hurdal hadde forestillinger om å komme i samme kompani, samme tropp og helst samme lag, forteller Harald Ringen. Men den første bataljonsjefen vi hadde, en tysker som hette Benner, nektet det, heldigvis. Bataljonen hadde fått seg tildelt fem stk. tretonns lastebiler. Mitt yrke som skogsarbeider hadde ført med seg at jeg hadde kjørt litt lastebil, senere hadde jeg kjørt litt transport da jeg var i Arbeidstjenesten. Etter å ha avlagt ny førerprøve, ble jeg avgitt til biltroppen som sjåfør.

Hans Nordengen til venstre etter endt oppklaring bak de russiske linjer.

Hans Ringen, ytterst i.v.

Ved selve fronten ble Skijegerbataljonen plassert med 2.kp. på Hasselmann-høyden, 3.kp. på Kaprolat

en kilometer unna i nordvestlig retning, og 1.kp. som reserve litt baktrukket ved Jelej-sjøen.

Utover vårparten ble det stadig observert at russerne bygde kavle-veier over myrstrekkene fram i nordvestlig retning foran de norske stillingene. Hensikten var åpenbar. De ville ha mulighet for å føre fram artilleri og tyngre infanterivåpen for et forestående angrep. For gutta i første linje var det ingen overraskelse da det russiske angrepet satte inn St.Hansdagen 1944. Men for divisjonen så det ut til å komme litt for brått på. De to støttepunktene var raskt omringet. Mannskapene holdt ut i over to døgn, men da tyske reserver rakk fram, var det for sent. 120 mann var falt. Rundt 20 mann gikk såret i russisk fangenskap, av dem kom noen få tilbake, lenge etter krigens slutt.

En ung gudbrandsdøl hadde meldt seg frivillig 17 år gammel. Han var blant 10-12 kamerater som slo seg ut fra Hasselmannstillingen. Med russerne i hælene løp de for livet, kom fram til Kapanezsjøen, kastet klærne

og våpnene og la på svøm i det iskaldde vannet.

Her er litt av den skildringen han har skrevet:

«Det er de sammenhengende dagene i angst, reell dødsangst, i blod og piss, i møkk og søle, som gikk forut for svømmeturen, som har brent seg fast i sinnet mitt, slik at dette på en måte skjer «nå» eller for ei lita stund sia. Det lar seg ikke gjøre å skildre disse fortettede, angstfylte, illusjonsdrepende dagene. Dertil er de altfor usammenhengende i minnet. Jeg orker ikke gjenoppleve dem i kronologisk orden. Og hvilken interesse skulle du ha av å lese dem, bortsett fra litt fråtsing i spenning på vår angsts bekostning?»

**Fortsettelse
neste side**

Provisorisk kavlevei i de myrlendte øst-karelske skoger.

Fortsettelse fra foregående side

Skjønt noe er jeg nødt til å ta med for sammenhengens skyld....».

Ungguttene overlevde krigen, tok sin straff - og etter noen år medisinsk embetseksamen. Men de sår han hadde fått på sinnet i helvete der oppe på Hasselmannhøyden, ble han aldri kvitt. Han tok sitt eget liv før han fylte femti.

Harald Ringen hadde flaks som kom til biltroppen. Men det var ikke fritt for fæder der heller. Stadig snek mindre og større russiske partisan-grupper langs de lange tilførselsveiene og skapte livsfarlige situasjoner.

Da storangrepet mot Skijegerbataljonens stillinger pågikk, lå Harald i Oulu og ventet på utstyr som skulle tilbake til fronten.

Harald forteller:

«Da divisjonen omsider sendte fram reserver, var det dessverre for sent til å redde Skijegerbataljonen fra å bli opprevet, men russerne ble stoppet mellom disse to sjøene. Frontene stabiliserte seg etterhvert, men det ble aldri tale om å ta igjen de tapte norske stillingene. Vinningen ville ikke ha stått i forhold til hva det ville ha kostet.

Etter at våre stillinger på Hasselmann og Kaprolat var nedkjempet, var det en tid stadig kamper der russerne prøvde å komme videre fram over bruhodet mellom Ssenosero og Jeletjosero. Da hadde vi voldsomt mye transport av sårede fra Stützpunkt Hagen, som vi kalte det. Så langt kom vi med bil. De sårede var fraktet over Jeletjosero med båt. Hele lia lå full av sårede. Sanitetspersonellet var i full sving med før-

stehjelp. Legene måtte enda amputere bein her ute i villmarka!

Etter den finske kapitulasjonen var Harald med på den lange tilbake-marsjen fra Kiestinki via Rovaniemi og Skibotn til Mysen. Den tok nærmere fire måneder og endte like før jul 1944.

1. PINSEDAG 1992 I KESTENGA

Vi møter Jungin Paavo Kondratetsch som meldte seg frivillig til Den Røde Armé som 17 åring i 1939. En pen, spenstig, brunbarket kar med et ganglag som mang en 25-åring kunne misunne ham. I lokalmiljøet kalt «den evig unge grensesoldat». I 12 år ble Arméen hans arbeidsgiver. I kikkerten så han engang fra russisk side Kong Håkon komme ut fra Svanvik kapell.

I tre år kjempet Jungin i hjemtrakten ved Kestenga/Kiestinki. I dag er han ordfører i den lille stasjonsbyen her ved hovedveien mellom Kuusamo i Finland og regionsentret Loukhi ved Murmanskbanen. Nå viser han oss veien fram til frontområdet ved Haaselmann og Kaprolat. På ett av stedene vi passerer, lå han med sin avdeling omringet av tyskerne ett døgn, før de ble hjulpet ut av knipen av et nytt regiment fra Medvezogorsk-trakten.

Så står vi ved Kapanez-sjøen og ser over mot høydene, hvor livet fikk en så brå og brutal slutt for så meningsløst mange norske og russiske ungdommer. Til venstre ligger Kaprolat og til høyre Hasselmann, alt stemmer etter det gamle krigskartet jeg tok med hjemmel fra.

«Kunne du tenke deg å få besøk av de norske frivillige? spør jeg han plutselig. Dine tidligere fiender som

kjempet her den gangen? De norske veteraner?

Det kom kanskje litt brått på ham. Etter en kort tenkepause sier han:

«Nordmennene skal være HJERTELIG VELKOMMEN!

10. JUNI 1992

I offisersklubben i Petrosavodsk møtte vi krigsveteranen Aleksei Nikolajewitsch Kusnetzow fra 205. russiske inf. divisjon. Han var med og erobret de norske støttepunktene Kaprolat og Hasselmann. Han var også 17 år da han meldte seg frivillig til den Røde Armé i 1939.

«Vi hadde bare (!) artilleri og rakettbatterier som støtte, forteller han. Tyskerne kalte oss for «Die wilde Division». Vi skydde ingenting. Divisjonene var satt opp av fengselsfanger som meldte seg frivillig for å slippe ut av fengslene.

Kusnetzow kan bekrefte hva vi tidligere har erfart, at også russerne hadde uhyggelig store tap den gangen. Og for første gang får vi her vest et mer konkret begrep om hva seieren ved Kapanezsjøen kostet russerne.

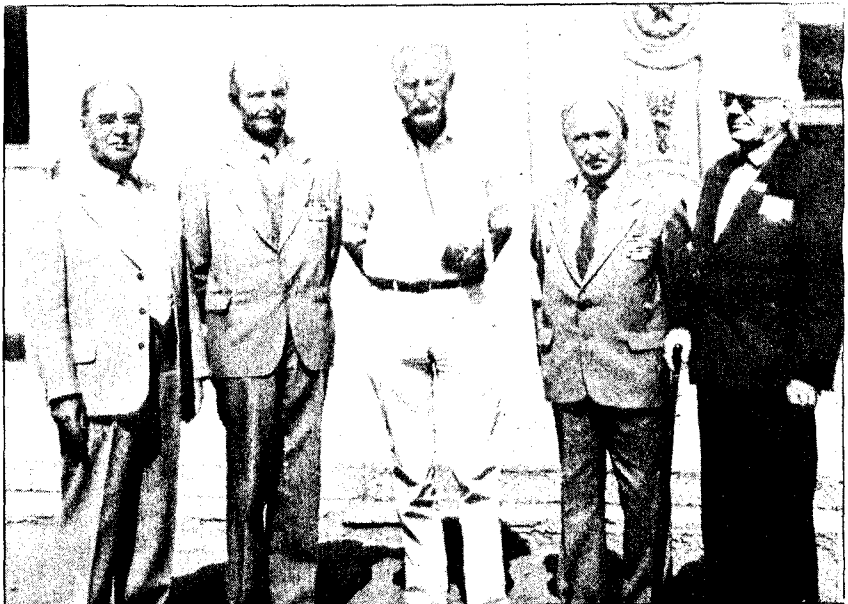
«Vår bataljon av 731. Inf. reg. var sammensatt av to nedslitte bataljoner og talte 400 mann da kampene ble innledet den St. Hansdagen. Da det siste avgjørende stormangrepet mot høydene satte inn, var vi igjen 36 mann i bataljonen!

Jungin Kondratetsch i skyttergraven hvor han lå omringet av tyskerne.

Russisk skyttergrav der det finsktyske armékorps (Siilasvuo) ble stanset (-41).

Sven Arneberg foran offiserklubben i Petrosavodsk, flankert av oberst Apuschkin, president i det karelske veteranforbundet (helt t.v.) og tre offiserer som alle var med på innmarsjen i Kirkenes oktober 1944.